

Belgelerle Adım Adım Eski Konya (8)

Fransız Katolik Kilisesi ve Fransız Mektebi

Mehmet Ali UZ
Mehmet DOĞAN

Mimar Muzaffer Caddesi üzerinde bugün halen mevcut olan kilise için, 1900'lü yılların başında, Konya'da yaşayan Katolik Hıristiyanlar için bir kilise inşası için teşebbüse geçilmiş ve 26 Cemaziyelahir 1319 tarihli fermanla kilise ile kilisenin hemen batı tarafında bir mektebin inşasına müsaade edilmiştir.

(1)

Fransız Mektebi ve Katolik Kilisesi'nin yeri, Ispartalı bir Rum aileye aittir. Kilise ve mektep, Fransız Okusten döla Sesumepsion Cemiyeti tarafından satın alınan, 670 metrekare arsa üzerine inşa edilmiştir. (2) O zamanlar Konya'da yaşayan Katoliklerin çoluk çocuk mevcudunun tamamı sadece kırk bir kişiden ibarettir. Kilise bunlar için yaptırılmıştır. Bu, Osmanlı'nın din ve vicdan hürriyetlerine karşı ne kadar hassas ve müsamahakâr olduğunun bir göstergesidir.

Krokide de görüleceği üzere Fransız Mektebi, kilisenin batısındadır. Kilise ve mektebin kuzeyindeki bölüm zamanla tamamen Alâeddin Bulvarı altında kalmış, mektep ise sonradan yıkılmıştır. Askeri bina ile kilise arasındaki yol da sonradan

açılmıştır.

Nail Bülbül Bey, son dönemlerde, Konya'da ikamet eden çok az sayıdaki Ermeni'nin birkaç yıl önce vefat eden Papaz vekili Kirkor Özararat'ın yönetiminde bu kilisede ibadetlerini icra ettiklerini ve bu tarihlerde kilisenin bakımını üstlenen Stepan Keskin'in kilise avlu kapısı içerisinde bulunan küçük bir kulübede gömlek dikerek geçimini sağladığını zikreder.(3)

Cadde üzerinde kilisenin doğu tarafında bugünkü Meram Halk Eğitim Merkezine kadar olan binalar tamamen mesken, küçük avlulu ve bahçeli evlerden ibarettir. Şimdi bu bölüm tamamen iş yerleri ile dolmuştur. Kilisenin bulunduğu adanın en doğusundaki bahçeli ev yıktırılarak yerine Hasan Altıoklar ve ortağı tarafından Saray Sineması inşa edildi. Sonradan sinema yıktırılarak yerine bugünkü iş hanı inşa edildi.

İbrahim Hakkı Konyalı, Bu bahsettiğimiz adanın karşısındaki binaların Kadı Mürsel Camii'nden kilisenin karşı köşesine kadar, Kadı Mürsel Camii'nin vakfı olduğunu yaşlı Konyalılardan işittiğini zikreder, fakat bu iddiasını bir belgeye dayandırmadığından, konuya itiyatla yaklaşmak gerekir. (4)

Bu günkü Meram Halk Eğitim Merkezi Binası ve İç Sur Kalıntısı

Kürkçü Mahallesi'nde, bugün Meram Halk Eğitim Merkezinin bulunduğu yer, 1900'lü yılların başında, Hacı Hiristo'nun karısı Tounisiye üzerine kayıtlıdır.

Hacı Hiristo, Konya'nın tanınmış zengin Rumlarının başında gelmektedir. Kendi evi de Rampalı Çarşı'nın bulunduğu yerdeki büyük bahçeli evdir. 1950'li yıllardan önce Fatih Çarşısı'nın bulunduğu yerdeki

Terkenli Hanı da o dönemlerde, Hacı Hiristo'nun mülkiyetindedir.

Halk Eğitim Merkezinin bulunduğu, 1.595 metrekare genişliğindeki bu yer sonradan Hiristo'nun eşi tarafından Namus oğlu Hacı Kosti'ye satılır. Eski bina yıkılarak yerine bugünkü bina inşa edilir. Maarif Nezaretî Celilesi'nin, 16 Kânunuevvel 1324/1908 tarihli ve 128 no.lu yazısı ile burasının Rumlar tarafından mektep olarak kullanılmasına müsaade edilir. Sonradan iki parçaya bölünen arsanın, Alâeddin Bulvarı üzerinde, Ordu Evi'nin karşısındaki bölümü üzerine iki katlı askerî bina yapılır. Burası halen askeriyenin tasarrufu altında bulunmaktadır.

Yeni bina yapılmadan önce, iki katlı binanın üst katında dört, alt katında üç oda birer aralık, samanlık ve müştemilat vardır. Binanın sağ tarafında İshak Fırını yer alır. Arkasında ise kilise bekçisi Hirelambus ve Kalfa Nikola'nın evleri vardır.

Halen mevcut binanın üzerinde "Paris Union, Paris Birleşik Kiliseler Birliği 1905" kaydı bulunan bir kitabe bulunmaktadır.

Bugünkü mevcut bina, mübadeleden sonra hazineye intikal etmiş, daha sonra da Mevlâna Caddesi üzerindeki Askerî Hastahanenin yanması üzerine hastahane buraya nakledilmiştir. Burası sonradan uzun

yıllar da Karatay Askerlik Şubesi Binası olarak kullanılmıştır. Bir süre de Meram Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan bina, halen Meram Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Meram Halk Eğitim Merkezi'nin yanındaki bugünkü Ekol Dershanesi'nin yerindeki bina (303 ada 9 parsel, 160 metrekare) ise, Rum milletinden Namus oğlu Hacı Kosti'nin evidir. Ev Rum milletinin akarı olarak inşa edilmiştir. Bu ev, mübadelede hazineye intikal etmiş, müteakiben de mübadele sırasında Konya'ya yerleştirilen göçmen ailelere tahsis edilmiştir. Burasının günümüze kadar pek çok el değiştirdiği görülmektedir.

Bahsettiğimiz dershane binası yapılıırken binanın önünde, kaldırımın hemen altında çıkan İç Kale sur kalıntısı muhafaza altına alınmıştır. Anlatılanlara göre, bir sur kalıntısı da binanın arkasında çıkmış, fakat bu kalıntı inşaat sırasında yok olmuş. Demek ki İç Sur, bu binanın önünden geçiyordu. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu İç Sur ile cami arasından eski Gazi İlkokulu önüne kadar uzanan sokak, Tahtakale (Tah-tıkale) sokağı olarak adlandırılıyordu.

Bir zamanlar bu binaların karşısında, Kadı Mürsel Camii'nin önün-

de bir bakkal dükkânı ile fırın vardı. Bunlar yıkılarak bir bölümü caminin bahçesine, bir bölümü de yola kalp edildi.

Kadı Mürsel Camii'nin yerinde Karamanoğlu Dönemi'nde yapılan bir medrese, tekke ve camiden müteşekkil bir külliye vardır. Bu külliye Kadı Celaleddin Mürsel tarafından yaptırılmıştır. Kadı Celaleddin Mürsel, Karamanoğlu Döneminin önemli şahsiyetlerinden birisidir. Zamanla külliye harap olup yıkılınca yerine bugünkü cami yapılmıştır. Konyalı Kadı Mürsel'in ne zaman vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu bilinmemektedir derken (5) Önder, türbenin külliye içerisinde olduğunu söyler.(6) Külliyenin zengin vakıfları vardır. Sadece külliye çevresinde dükkân sayısı on üçtür.

Bir zamanlar Kadı Mürsel Camii'nin güney doğu bitişiğinde iki katlı, ahşap cumbalı küçük bir ev vardı. Pek çok Konyalı bu evi hatırlar. Bina zamanla harap olup yıkıldı. Şimdi bu evin bir bölümünde trafo var. Bu evin, şair Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın annesine ait olduğu ve şairin burada dünyaya geldiği anlatılır. Şimdi Gazialemşah Mahallesi'ne dahil olan bu bölge, eskiden İfnal Mahallesi olarak anılıyordu.

Bir zamanlar Kadı Mürsel Camii'nden Araboğlu Makası'nın girişine kadar karşılıklı küçük avlulu ve bahçeli mesken iken, sonradan buralar iş yeri haline getirildi. Ram-

palı Çarşısı yapılmadan önce burası da bahçeli bir ev iken sonradan buraya Cavit Kıpçak'ın kadın berberi dükkânı açıldı. Karşı köşesinde Ahmet Manav'ın pastanesi bulunuyordu. Bunun batı köşesinde de Pancar'ın Ahmet Ağa'nın apartmanı vardı. Kuzey köşede ise İzmir Pazarı Mustafa Bey'in apartmanı yer alıyordu. Bu apartman hâlâ ayakta.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir ara da Araboğlu Makası'nın girişi pavyonlarla doldu. Bölgede büyük sıkıntıya sebep olan bu pavyonlar sonradan teker teker kapatıldı. Günümüzde ise bu bölge yeni bina ve iş yerleri ile tamamen yenilendi.

İş Bankası ile İzmir Pazarı önündeki bölge iç surun yıkılması ile Alâeddin Tepesi ile birleşti. Nizamiye Medresesi'nin yeri ise kapanın elinde kaldı. Böylece Kürkçü Mahallesi sınırı Alâeddin Tepesi'ne kadar ulaşmış oldu. Tepenin eteğinde ise Elektrik Fabrikası bulunuyordu. Bu durum, Alâeddin Caddesi ile eski Belediye Binası, şimdiki İş Bankası önündeki meydan açılıncaya kadar devam eder.

Gelecek yazımızda da, adım adım eski Belediye Binası ile İplikçi Camii arasında bölgeyi inceleyelim.

KAYNAKÇA:

1. Tapu Kadastro kayıtları.
2. Nazif Öztürk, Azınlık Vakıfları, Ankara 2003, s. 204.
3. Nail Bülbül, "Eskiden Nerede Ne Vardı?", Merhaba Gazetesi Eki, Merhaba Şehir, Aralık 209, s. 10
4. Konyalı, 421.
5. Konyalı, s. 422-424.
6. Önder, s.208.

MAHALLEDE ÖLÜM

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

Salâ ölüm demekti. Okumasını bilen birinin sesiyle mahallede yayılarak yayılan salâ bir adın okunmasıyla biterdi. Bir de cenazenin ne zaman kaldırılacağıнын söylenmesi eklenirdi. Sonradan İkinci Dünya Savaşı adını alacak olan İkinci Büyük Savaş'ın bitmesinden nice sonraları mahallemiz elektrik yüzü görecekti. Hoparlör ile ezan okuma bid'atı çok sonraları âdet (!) olacağı için, salâyı, elini kulağına atan gür sesli biri okuyuverirdi. Bu, Pehlivan Yusuf Yörelî de olabilirdi, Allahçılar'ın âmâ kardeşler, her ikisi de hafız olan Tıyık (Tevfik) Ağabey veya Tahir Ağabey de olabilirdi. Sabah namazının bitiminden sonraki salâlar daha etkili olurdu, biz çocuklar bile uyanmış olurduk.

Rahmetli babam uzun yıllar Fahrünisa Mahallesi Mescidi'nin imamlığını 6 Mart 1959'dan sonra da Fahrünisa Camii'nin imamlığı ve hatipliğini yapmıştı. Sabah namazlarının edasından sonra eve dönüşte ölüm haberlerini getirirdi. Salâyı işitip de sonundaki adı pek anlamayan annem de babamın gelişini merakla bekler, hemence soruverirdi:

“Hafız, kimdi o geçinen?”

Anneciğimin “geçin-” şeklinde ifade ettiği fiil, yıllar sonra Los Angeles'te İngilizcesini öğreneceğim “Pass over” fiiliyle aynı anlamdaydı. Ölüm kelimesindeki soğukluğu belki sevimli hâle getiremeyen ancak farklı ve güzel söyleyişle dile getiren bu kelime bizim oralara anlamlı kelimelerinden biriydi.

Babacığım, öleni tanıyorsa annemin bildiği akraba adlarıyla anlatmaya çalışırdı. Çünkü o yıllarda mahallemizde Yolcuoğlu Mescit'inden başka bir

mescit, yani üçüncü bir mescit yoktu. Anneciğim hemen “İnna...” diye başlayan duasını okumaya başlardı. Öleni yakından tanıyorsa birtakım ifadelerle duygularını dile getirirdi.

“Daha pek de yaşlı değildi.”

“Allah kurtarmış, pek acı çekiyordu.”

“Karısı da (veya kocası da) geçen sene ölmüştü.”

Mahallemizdeki hatırlayabildiğim en eski iki ölüm olayını anlatmak istiyorum. Ama hangisi daha önce idi, onu çocukluğumun zaman kavramı seçemiyor ki...

Bunlardan biri, duvar bir komşumuz emmin Nuri ki biz “Nörü Emmi” derdik, amcamdı. En küçüğü benden bir yaş küçük olan dört çocuğunu yettim, Makbule yengemi de dul bıraktıverdi. Hacifettah Mezarlığı'nda annesiyle babasının yanına gidivermişti. Bilirsiniz, her ölenin meziyetleri arkasından söylenir durur. Amcam, elektrik idaresinde memur idi, ama bizim caddemizin Ulurmak Ali Hoca Mahallesi'ne bağlı 50-60 metrelik bir bölümünde elektrik var, bizim oralarda yoktu. Amcamın çabalarıyla mahallemize elektriğin gelmesinin eli kulağında idi. Hep bu özelliği, göremediği elektriği getirmesi söylenildi arkasından. Ben altı-yedi yaşlarında, daha ilkokula başlamamış bir çocuk olarak neler hissettim, hatırlamıyorum, Allah rahmet eylesin.

O dönemdeki öbür ölüm yaşlı bir hanım komşumuzunki idi. Yukarıda andığımız Pehlivan Yusuf Yörelî'nin annesi Hediyeapla (Hediye Abla)'nın ölümünü bir sabah namazı dönüşü babam getirmişti. Onun ölümünün bendeki

etkisi belki de ilk ölüm etkisi olacaktı. Ablamın ilk oğlu Nuri, ağabeyim ilk oğlu Mustafa Asım, iki kapı ötemizde oturan küçük halamın üçüncü oğlu Hasan hep küçük yaşlarda aramızdan ayrılmışlardı. Ama, kocaman Hediyapla'nın biraz da hatıralar bırakarak aramızdan ayrılmasını algılamak farklı oluverdi. Baba tarafından ninem Fatma'nın ben doğmadan önce ölmesi sonucu Hasan Dedem Karkınlı Safiye Hanım'la evlenmiş. İşte ben bu nine-nin, annem Zeliha Hanım'ın ve benden 12 yaş büyük Hayriye ablamın oluşturduğu üçlü şefkat halesinde büyüdüm. Ninem beni alır, kâh Hatice halamlara, kâh Hacer Hanım'a veya Yörelilere (Hediye ablaya) götürürdü. Bir öz nine edasıyla sevdiğim ninemin götürdüğü evlerde çocuk olsa da olmasa da ben yaramazlık yapmadan dizinin dibinde oturmuşum. İşte Hediye ablayı böyle ortamlarda tanıdım. Ölüm haberi, çocuk dünyama bir bomba gibi düşmüştü. Demek ki onu bir daha göremeyeceğim, demek ki bir daha onlara gide-meyeceğiz.

Artık benim için tarih olan, "Fahrünnisa Mahallesi, 22 numaralı evimizin küçük odasında, Safiye ninemin yatağının sağına, yüklüğün önüne serilen, bazen de serili duran yer yatağında başıma yorganı çeker, kendi kendime ölümün muhasebesini yapardım. Gözlerimin nemlendiğini hatırladım. Hediye Abla, bana belki de ölümün acısını tattıran ilk kişi idi.

Bazı ölümler, ev erkeklerinin işe git-tiği saatlerde olurdu. Telefon yok ki sağa sola haber edesiniz. Bilirsiniz cenaze de bekletilmez. Hemen biz erkek çocuklar çarşıya, sağa sola gönderilirdik. Dükkânlara, yakın akrabalarına haber verirdik. Böylece bir yanda cenaze evinde hazırlıklar yapılırken bir yandan da tanıdıklar yavaş yavaş mahalleye gelme-ye başlardı.

Ölen genç bir kız ise cenazesinin önünde bir çocuk kavak dalı taşır, dala da bir çember bağlanırdı. Bu çember, "Bari duvaksız gitmesin" düşüncesinin sonucu olsa gerek.

Mahallemizin cenazeleri hep Hacı-

fettah Mazarlığı'na gömülürdü. Gerekli işlemler yapıldıktan sonra bir yandan pınir şekeri (peynir şekeri, Mevlâna şekeri değil!) dağıtılırken bazı açık-göz çocuklar da bakır bardaklarla (ibriklerle) mezarın üzerine su dökmeye çalışırlardı. Cenaze sahipleri ibrikleri alır, suyu mezarın üzerine uzunlamasına döktükten sonra da bozuk paralarla "su hakkı"nı öderlerdi.

O yıllarda mahallemizde bizden başka belki bir iki evde daha radyo vardı. Müzik programları, dinlenilmez, gramofonu olan evlerde de plak çalınmazdı. Cenaze evinin çevresine sessizlik sinerdi. Geç de olsa duyanlar ölü evine akın akın geliverirdi. Sadece kadınlar gelecekse gündüz saatlerinde gelinirdi. Ailecek gelinecekse veya sadece erkek gelecekse yatsı namazından sonra gelinirdi.

Cenaze evinde birkaç gün de olsa yemek pişirilmez, komşular ve akrabalar yemek getirirlerdi.

Günümüzde gasilhaneler oluşturuldu; mezarlıkta gofret türü kağıtlı yiyecekler dağıtılır oldu. Çocuklar da suları kola şişeleriyle döker oldular. Yemekler mi? Nasıl olsa her mahallede bir gevrek-etliemek fırını var ya... Onlar servis yapıyor. Merhumun / merhumenin ruhuna Fatiha...

Rahmetli annem ölümünden birkaç yıl önce bana bir liste yaptırdı. Listede, kişinin ruhunu teslim etmesinden sonra gerekli olan ne varsa onlar yazılıydı. Attarlar İç'i'nin sonlarına doğru (Tuzcular içine komşu köşe) bir dükkândan bütün istediklerini alıp getirmiştim.

Bizim mahallede ölümler böyledir, definler böyledir... Hayır hayır böyleydi... Çünkü şimdi bizim mahallenin yarısı yok artık. Hediyapla'nın, Hacer Apla'nın, küçük Hala'mın, Nörü Emmi'min evleri gibi bizim evimizde yıkılıp gitti. Artık bu âdetler, mahallemizin ancak bir bölümünde yaşanabiliyor.

Fahrünnisa Hatun ve yanında yatanlarla bütün mahalleli merhum ve merhumelere Fatihalar gönderiyorum.

“YİTİK HAZİNENİN KÂŞIFI FUAT SEZGİN”

Halit GÜLER

Diy. İşl. Em. Başk. Yard.

“**Y**itik Hazinenin Kâşifi Fuat Sezgin”, Dokuz Eylül Üniversitesi akademisyenlerinden Prof. Dr. İrfan Yılmaz'ın kaleme aldığı biyografik, 192 sayfa, büyük boy sayılabilecek bir eserin adı. Kapağı İlhan Demirhan tarafından dizayn edilen, sayfa düzenlemesi Ahmet Kahramanoğlu tarafından yapılan ve Çağlayan A.Ş. tesislerinde basılan eser, Hazine Yayınları'nın 32. kitabı olarak çıkmış. Sayfalarında 35 adet resim ve krokinin değişik yerlerde yer aldığı kitabın kapak kompozisyonu dikkat çekici ve eserin içeriğine uygun düşünülmüş.

Goethe Üniversitesi Arap ve İslâm Bilimleri Tarihi Enstitüsü Direktörü Prof. Dr. Fuat Sezgin, kendisini ve hizmetlerini konu edinmiş olmasına rağmen elbette bu çalışmayla ortaya çıkmış ve adı duyulmuş bir kimse değildir. Dünya ilim çevrelerinin, tanınmış oryantalist ve kültür adamlarının çok iyi tanıdığı, çalışmalarını takdirle ve hayranlıkla takip ettikleri Fuat Sezgin, 1978 Kral Faysal Ödülü, 2001 Almanya Üstün Hizmet Madalyası sahibidir. Adının referans kabul edildiği konuların adedi, sayılamayacak kadar çok olan Fuat Sezgin, önemli ilim adamlarımızdan birisidir ve dünya çapında önde gelenlerdendir. Adı geçen eserde yer alan bilgilerden öğrendiğimize göre; Fuat Sezgin 30 yaşında iken 40 kitap yazmış ve 20 den fazla yabancı dil öğrenmiştir. Şu anda cilt cilt düşünüldüğü takdirde yazmış olduğu eser sayısı, 1200'e ulaşmıştır.

İslâm Bilimler Tarihi üzerinde çalışmalarını derinleştiren ve ilim dün-

yasına tezini (Batı medeniyetinin temelini İslâm medeniyeti olduğu) ispatlamaya ve kabul ettirmeye çalışan Fuat Sezgin, genç yaşta, ilmî çalışmalara kendisini tam veremediği veya ısınmadığı bir dönemde, 27 Mayıs 1960 ihtilâliyle 147'liklere dahil edilerek çalışmakta olduğu İstanbul Üniversitesinden uzaklaştırılmış ve çok sevdiği ülkesini terk ederek Almanya'ya yerleşmek zorunda kalmıştır. İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'ni Almanya'da kuran, dünya çapında bilim başarı ödülleri sahibi olan Fuat Sezgin, ilerlemiş yaşına rağmen yılmadan, usanmadan büyük bir zevkle çalışmalarını Almanya'da sürdürmektedir. Fuat Sezgin, uzun araştırmalar neticesinde meydana getirdiği asırların ilmî sesi âletlerinin, İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nde sergilenmesine ve o müzenin bir benzerinin de 28 Mayıs 2008 tarihinde İstanbul Gülhane Parkı içindeki Has Ahırlar Binası'nda Sayın Başkan Tayyip Erdoğan tarafından açılmasına vesile olmuştur. Bu müzede Fuat Sezgin'in özel gayretiyle ve maddî kaynak temin edebilmek için çaba sarf ederek sağladığı olanakla orijinallerine uygun imal edilen 140 eser sergilenmektedir. Almanya'daki müzede ise 800 adet eser mevcuttur.

Bu, insanı beyninden yakalayan ve İslâm bilim ve teknoloji tarihinin derinliklerine ve mimarlarına götüren kitabın hazırlayanı Prof. Dr. İrfan Yılmaz, bu eseri neden hazırladığını şu cümlelerle ifade etmektedir:

Fuat Sezgin Hoca koskoca bir İslâm medeniyetini öğrenmemiz için

çok büyük bir çığır açmıştır. Bu çığır-
dan ilerleyecek takipçilerin her geçen
gün artarak gelmesi lazım. “Bu kitap
vesilesiyle bazı gençlerimizde İslâm Bi-
lim ve Teknoloji Tarihine merak uyan-
dırabilir ve bu sahada ilerlemeleri için
onları şevklendirebilirsek maksadımıza
ulaşmış olmayı ümit edeceğiz.”

Önce gençlerimizin İslâm Bilim ve
Teknoloji Tarihi Profesörü Fuat Sezgin'i
iyi tanımaları, bu fedakâr ve sebatkâr
bilge kişinin yaptığı işi benimsemeleri
ve hizmetini görmeleri gerekir.
Almanya'da yaşamasına ve dünya ilim
çevrelerinde itibârlı bir yerinin bulun-
masına rağmen kendisini Türk kültür
tarihini araştırmaya adanmış bu bilge in-
sanın, içtenlikle dâvasının benimsen-
mesi ve eserlerinin tâkibi gerekir.

Bu sahada merhum tarihçi İsmail
Hâmi Dânişmend'in hacmi küçük, an-
lamı ve muhtevası büyük Türk İslâm
kültür ve medeniyetine sahip çıkmak
isteyen her düşünürün yararlandığı ve
kendisine destek bulduğu iki eseri var-
dı: Birisi; Garp medeniyetinin menbaı
Olan İslâm Medeniyeti, diğeri; Garp
ilminin Kur'an-ı Kerim hayranlığı. Bu
iki eserden cidden çok istifade edildi ve
ettik. Bu arada Fuat Sezgin'in kardeşi
Servet Sezgin tarafından dilimize ka-
zandırılan Sigrid Hunke'nin;
“Avrupa'nın Üzerine Doğan İslâm Gü-
neşi” isimli eserini de unutmamak
lâzım. Günümüzde bu tezi belgeleriyle
savunan başka eserler de var, ama bu
değerli eserlere bir dördüncüsü daha
eklenmiş oluyor: O da “Yitik Hazine-
nin Kâşifi Fuat Sezgin”.

Bu güzel eser de, Fuat Sezgin'in
şahsiyetinden çok yapmış olduğu çalış-
malar ve Almanya'da kurmuş olduğu
İslâm Bilimler Tarihi Müzesi ve bu mü-
zede yer alan malzemeler dile getirili-
yor.

“Fuat Sezgin, 1943 yılında İstanbul
Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı
(Şarkiyat Enstitüsü) Bölümü'ne girmiş.
Burada büyük Alman oryantalistlerin-
den Hellmut Ritter'in talebesi olmuş.
Ritter'in hal ve tavırları, ciddî çalışma-
ları Fuat Hoca'ya tesir etmiş. Ritter de,

Fuat Sezgin'deki parlak cevheri sezmiş
olacak ki; ona tabii ilimlerle, bilhassa
Matematikle meşgul olmasını, teme-
linde İslâm âlimlerinin kitaplarının bu-
lunduğunu söylemiş. Harezmi, İbn-i
Yunus, Ebu'l-Vefa Buzcânî, el-Birûnî
ve İbnü'l-Heysem'den sitayişle bahset-
miş. Bunlar ve daha pek çok isim bü-
yük âlimlerdi ve daha sonraki Avrupalı
âlimlerle aynı seviyedeler, hattâ yer
yer onlardan da üstündürler.” (Yitik
Hazine'nin Kâşifi Fuat Sezgin, /YHKFS./
sayfa;12)

Fuat Sezgin Hoca, bu gerçeğe de
böylece noktayı koyuyor.

Prof. Dr. İrfan Yılmaz, hazırladığı
kitabın giriş bölümünde bu bilgilere de
yer veriyor.

“Ritter'in Fuat Hoca'ya 1940'lı yıl-
larda söyledikleri sanırım çoğumuz için
hiç de yabancı değil. Bir çoğumuz tah-
sil hayatımızın değişik safhalarında,
bütün bilimlerin temelinde Batı'nın,
bilhassa eski Yunan'ın bulunduğunu
dinleyerek büyüdük. Bu milletin bir
fendi olduklarını iddia eden çağdaş öğ-
retmenlerimizden, kendi tarihimizin
ne kadar değersiz, bir takım kan ve vah-
şet tarihi (!) olduğunu, her şeyin
Batı'dan geldiğini, medeniyetin beşiği-
nin Batı dünyası olduğunu öğrendik.
Modern dünyanın gelişmesinde İslâm
dünyasının hiçbir katkısının bulunma-
dığını düşünüyorduk. Bir oryantalist
olmasına rağmen hakkı teslim eden
Ritter'in bu sözleri, İslâm ilimleri tari-
hine merak sarmam ve öğrenmem için
beni kamçılıdı. Dünya adına bütün iş-
leri terk ederek, gece gündüz bunun
için çalıştım diyor Fuat Hoca.”
(YHKFS. sayfa; 12,13)

Yazar ve araştırmacı Prof. Dr. İrfan
Yılmaz, Fuat Sezgin Hoca'nın çok gü-
zel bir tespitinin üzerinde duruyor:

“Şu mühim noktada Fuat Hoca,
dikkatimizi bir hususa çekiyor ve bu
çalışmalara canla başla katkıda bulun-
ması gereken Müslümanların ilgisinin
çok zayıflığını ifade ediyor. Hattâ Av-
rupalılar bizim adıma araştırma ya-
parken bugün dünyada yaşayan Müslü-
manların varlığını bile kabul etmiyor-

lar, muhatap olarak görmüyorlar. Sanki İslâm dünyası diye bir şey yok. Ancak Fuat Hoca'ya göre, bu işte sadece Avrupalılar suçlu değil, çalışmalara katkıda bulunmayan Müslümanlar çok daha fazla suçlu.”

“Buna rağmen bizim de inşafı sorgulamamız gerekir ki, bu âlimlere de bir şükran borcumuz var. Eğer Müslümanlar olarak bizler bugün ilim tarihinde bir yerimizin olduğunu ve çok mühim köşe taşları teşkil ettiğimizi biliyorsak bunu bazı fedakâr oryantalistlerin çalışmalarına borçluyuz. Baba oğul iki Fransız (J. J. Sedillot, L. A. Sedillot) oryantalist, Paris'te ki yazmalarından hareketle İslâm medeniyetinde Astronominin ulaştığı seviye ve yaptıkları keşifler hakkında çalışıyorlar. Hayretle fark ediyorlar ki, Avrupa'ya ilk dönemde giden ne kadar bilgi varsa hepsi Müslümanlardan gelmiş.” (YHKFS. Sayfa; 25) Müslüman âlimlerin eserleri o tarihlerde Fransızca'ya tercüme edilerek Avrupa'ya aktarılmış ve yeni bir medeniyetin oluşmasına zemin hazırlanmış.

Eserin değişik sayfalarında sık sık okuduğumuz şu cümleler de anlam itibâriyle çok dikkat çekici ve çarpıcı geldi bana:

“İslâm'ın mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'de 250'den fazla âyet-i kerime insanlara akıllarını kullanmayı ve ilmî araştırmalarda bulunmayı emrederken İslâm âlimlerinin bu ayetlere kulaklarını tıkaması düşünülemezdi. Avrupa'da insanların dinî inançları yüzünden vahşi hayvanların önüne atıldıkları veya diri diri yakıldıkları devirlerde İslâm, dinde zorlamayı şiddetle reddediyor, yaratılanı Yaratan'dan ötürü hoş görüyordu. Galilen gibi dünyanın yuvarlak olduğunu ve döndüğünü iddia eden ilim adamlarının, mahkeme kararlarıyla öldürülmek istendiği bir dünyada, İslâm ümmeti bütün zamanları aydınlatan ilim adamlarını el üstünde tutuyordu.” (YHKFS. sayfa;39)

Tam elli beş senedir modern bilimin kuruluşunda Doğunun ve bilhassa İslâm Medeniyetinin payı nedir soru-

sunun cevabını araştıran Fuat Sezgin, bu konudaki düşüncesini şöyle açıklıyor:

“Batı Medeniyeti, İslâm Medeniyetinin çocuğudur. Bilimler eski Mısır, Bâbil, Yunan, İslâm ve Avrupa yolunu takip etmiştir. Batı bilimi adına ortaya konulanlar, İslâm bilimlerinin bir devamıdır.” (YHKFS. sayfa; 40)

“Ayrıca İslâm ilminin Batıya girişinin ve Batının gelişmesinin üç ayrı yoldan gerçekleştiğini vurguluyor Fuat Hoca: Birinci yol olarak da İspanya (Endülüs) üzerinden geçen fikir ve düşünce eserleri. Bu durumu tıpkı Müslümanların Hint, Eski Yunan ve Süryani eserlerini tercüme ederek kendi medeniyetlerine kazandırmaları gibi bir gelişme olarak görüyor. İkinci geçiş yolu olarak da Sicilya'yı, üçüncü yol olarak da Tebriz, Erzurum, Trabzon ve İstanbul üzerinden yapılan tercüme olarak görüyor.” (YHKFS. sayfa;50)

“Oryantalistler birkaç yıllık çalışmalarıyla Müslümanların ilimler tarihinde çok önemli bir yerlerinin olduğunu göstermeye yetecek kadar önemli sonuçlara vardılar. Bununla beraber bu yerin ne kadar büyük olduğunu gerçeğe yakın bir şekilde öğrenebilmekten çok uzağız veya hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.” (YHKFS. Sayfa; 74)

Bu yolda birkaç adım ileriye gidebilme amacıyla 1982 yılında Frankfurt Üniversitesine bağlı bir Arap Bilimler Tarihi Enstitüsü kurduk. Ayrıca bu Enstitüde bir de müze kurduk.

“Hocamıza bu büyük medeniyetin gelişmesinin altındaki temel hususiyeti sorduğumda şunları söylüyor: Birinci husus: İslâm'ın hoş görüsüydü. Her milletten ve her dinden insan bir arada bulunabiliyor ve geniş bilgi birikimini üreten kim olursa olsun İslâm dünyasına getirip, bilgiyi onlardan çok hızlı şekilde öğrenebiliyorlardı. Batı dünyasında çok büyük insanlardan bahsedilir. Bunlar bilimde çığır açan dev şahsiyetler olarak takdim edilir. Meselâ; Aristoteles, Batlamyus, Descartes ve Newton gibi. İnan ki bu gibi tiplerden

İslâm dünyasında saymakla bitmeyecek yüzlerce âlim var.” (YHKFS. Sayfa; 75)

Batıda üniversite mefhumu diye bir şey yokken Bağdat'ta en gelişmiş şekliyle Nizamiye Üniversitesi kurulmuştu. Biri tıp olmak üzere üniversiteye bağlı değişik fakülteler de vardı.

“Üniversiteler Avrupa'da ancak 13. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. İlim tarihçileri, üniversitelerin çıkış tarihi üzerinde çok tartışılar, fakat bir neticeye varamazlardı. Alman ilimler tarihçisi Heinrich Schipperges adında bir zat, bu hususta çok önemli bir etüt hazırladı. Bu zat, yapmış olduğu etütle Avrupa'daki üniversitelerin kaynağının İslâm üniversiteleri olduğunu bâriz bir şekilde gösterdi.” (YHKFS. Sayfa; 77)

“Bütün ilim dalları arasında Matematik, herkesin kullandığı ve ihtiyaç duyduğu temel bir ilim olması itibâriyle İslâm dünyasında üzerinde en çok durulan sahalardan başında gelmiştir. Yüksek matematikçi Ali Kuşçu, Gıyasüddin el Kâşî ve Ömer Hayyam, Uluğ Bey'le birlikte ilmin aydınlığı oldular. Başta Matematik olmak üzere astronomi alanındaki buluşlarıyla Avrupa'ya tesir ettiler.

Bilhassa cebir üzerine çalışan Ömer Hayyam, ilk defa üçüncü derece denklemlerin geometrik çözümlerinin İslâm dünyasında ortaya konduğunu tespit eden kişidir. Kırk kadar eser yazmıştır.” (YHKFS. Sayfa; 80)

“Tirigonometri ilminin kurucusu olarak takdim edilen 15. asırda yaşamış Alman Jehannes Regiomontanus'tan iki asır önce 13. Asırda yaşayan Nâsîruddin el-Tûsî'nin bu ilmin gerçek kurucusu olduğu yine Alman Matematik Tarihçisi Anton von Bsraunmühl tarafından ortaya çıkarılmıştır. Gördüğümüz gibi bizim yapamadıklarımızı yine batılılardan insaflı olan ve ilim ahlâkı olanlar ortaya çıkararak hakkı teslim ediyorlar.” (YHSFS. Sayfa; 81)

“Müslümanlar ilk defa kâğıdı 751 yılında Türkistan'ın Semerkant şehrinde gördüler. İlk kâğıt fabrikasını 794

yılında Bağdat'ta kurdular. Kuzey Afrika ve Mısır yoluyla Afrika'da rahat gezabiliyorlardı, yani üç kıtayı daha kolay taniyorlardı.” (YHKFS. Sayfa;86) “Müslüman tüccarlar, Çin'i biliyorlardı. Kuzey Afrika'dan deniz yoluyla büyük miktarda malı gemilerle taşımak daha kârlı olduğundan, Çin'e gitmek için Ümit Burnu'nu tarihte bilinenden asırlar önce dolaşmışlardı. Portekizliler aslında hiçbir şeyi keşfetmediler. İslâm haritaları 15. asrın başlarında onlara ulaşmıştı. Bunu kendi tarih kitaplarından çıkarıyoruz.” (YHKFS. Sayfa;87) “Hint Okyanusu 15. asırda Müslümanların elinde bir İslâm gölü gibiydi. O tarihlerde Hindistan ve Java Müslümanların elindeydi.” (YHKFS. Sayfa;87)

“973-1048 yıllarında yaşayan Türk bilgini Ebu Reyhan el Birûnî, Matematik, Fizik, Astronomi, Geometri ve Coğrafya dallarında yaptığı çalışmalarla dünya bilim tarihinin en önemli simalarından birisidir. Güneşin ve gezegenlerin eğimini inceleyen Birûnî'nin fen ve din alanındaki kitaplarının sayısı 150'den fazladır. Carl Benjamin Boyer, Matematik Tarihi adlı eserinde yer çekişi nazariyesini İngiliz bilim adamı Newton'dan önce Birûnî'nin ortaya attığını yazmaktadır.” (YHKFS. Sayfa; 90)

“Bu güne kadar modern denizciliğin kurucusu Portekizliler kabul edilirdi. Halbuki bunun sadece ortaya atılmış bir efsaneden ibâret olduğunu çalışmalarımız göstermiştir. Elimize geçen kitapların gösterdiğine göre, modern denizcilik Hint Okyanusunda ortaya çıkmıştır. 19. Yüzyılda bazı oryantalistler Osmanlı denizcisi Seydi Ali Reisin (Sidi Ali) kısaca (Muhıt) olarak tanınan Türkçe kitabı (Kitap el Muhıt fi ilmi el-Eflâk ve'l Ebhur'u) okuyarak Hint Okyanusunda gelişmiş olan büyük denizciliğin ana hatlarını buldular.” (YHKFS. Sayfa;93)

Fuat Sezgin kitabın bu bölümünde dünyanın belli başlı ilim merkezleri hakkında bilgi veriyor. ve Rey, İsfahan, Kırşehir, Sivas ve Uluğ Bey Rasathane-

sinden bahsediyor:

“Rey, bir ilim merkezi olduğu kadar bir dinî merkez durumundaydı. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in torunu, İmam Azam'ın üçüncü torunu Rey şehrinde altın sarısı kubbeler altında yatmaktadır” (YHKFS. Sayfa; 111)

On ikinci sırada Selçuklu sultanları hükümdar oldukları bütün şehirlerde modern üniversiteler kurdular. Bütün müspet ilimleri baş tacı ettiler.

“Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emriyle kurulan İsfahan Nizamiye Medreseleri, yüz yıllarca ilim irfan merkezleri olarak hizmet verdiler. Bu medreselerde günümüz eğitim ve öğretim ölçüleriyle profesörlerin yaptığı işi, oldukça dolgun maaşla ve kendilerine sunulan birçok imkanla çalışan müderrisler yapıyordu. Öğrencilerin ihtiyaçları da devlet tarafından karşılanıyordu.” (YHKFS. Sayfa; 112)

“Kırşehir Cacabey Medresesi ilmin ışığıyla araştıran, düşünen, aklını kullanan ve bu yolla insanın aklının gelişmesini sağlayan çünkü devletimizin yüz akı, ilim ve irfan yuvasıydı. Kırşehir'in tam ortasında inşa edilmiş olan Cacabey Medresesi, üstü kubbelerle kaplı bir rasathaneydi.” (YHKFS. Sayfa; 114)

“Endülüs, Müslümanların İspanya'ya verdikleri addır. Muaviye'nin oğlu Abdurrahman, İspanya'da 756 yılında başşehri Kurtuba olan bir devlet kurdu. Kurtuba, Müslümanların idaresinde kısa zamanda medreseleri, kütüphaneleri, saray ve köşkleriyle Avrupa'nın en göz alıcı şehirlerinden biri oldu. İlim, fen ve sanat alanındaki gelişmeler bilim tarihinde ünlü Erdülüs'ün doğmasına yol açtı. Endülüs Emevi Devleti'nin ilim dalındaki başarısı, Avrupa'ya derinden tesir etti. Avrupa'ya gelen birçok talebe bu medreselerde tahsil görüyordu. Bilim tarihçileri Endülüs'te Müslümanların bilim ve düşünce hayatında ulaştıkları yüksek seviyenin Avrupa'ya yansarak Rönesans hareketini başlattığını kaydediyor. Kurtuba, Sicilya, Malaka ve

Gırnata'da bulunan medreseler doğunun ilmini Avrupa'ya aktaran birer köprü olmuştur.” (YHKFS. Sayfa; 122)

“Fuat Sezgin yine enteresan bir tespit daha yapmaktan geri durmuyor. İbn-i Sinan'ın Kitabü'ş-Şifa isimli Ansiklopedisinin taşlara dair kısmı Avrupa'da 12. yüzyıldan 1928 yılına kadar Ariston'un bir kitabı olarak tanıtılıyor ve değerlendiriliyordu. Ancak 1928'de Holmyard adındaki bir İngiliz Aristo'ya istinat edilen bu kitabın İbn-i Sinan'ın Kitab'üş-Şifası'nın bin kısmı olduğunu ispat etmiştir.” (YHKFS. Sayfa; 135)

Kitabın biraz gerisine giderek 160. sayfada her alan şu satırlara bir göz atalım:

1. “Bütün bunlarla birlikte memleketimin geleceği açısından en önemli bir probleme temas edeceğim: Bu problem çok zor ve çok hassas bir vaziyet almış durumda. Buna rağmen memleketine dışarıdan bakan 80 yaşını aşmış bir tarihçisinin vazifesini yerine getirmesi lazım. Muhtemelen her Türk aydınının bildiği bir realiteye bir bilim tarihçisinin zaviyesinden bakmaya çalışacağım. Bugün Türkiye'de birbirinden sanki bir uçurumla ayrılan iki aydınlar zümresi var: Bunları adlandırmakta çok kolay değil. Onları modern dünyanın alıştığı, normal karşıladığı sağ ve sol gruplar var diye isimlendirmekte zor. Bunlar daha ziyade dini kabul eden ve etmeyen zihniyetin taşıyıcıları olarak görünüyor.” (YHKFS. Sayfa; 60)

Bu kitabın her sayfası dikkatle okunmaya ve düşünölmeye değer. İnsan geçmişini öğrenince, Türk İslâm bilim adamlarının dünyaya kazandırdıklarını yetkili ağızlardan dinleyince ümitleniyor ve o bilge insanların ruhlarından özür dilemek ihtiyacını duyuyor. Bu kitabı dikkatle okuduğunuz zaman geçmişinizle iftihar edeceğinize ve ecdadımıza büyük hayranlık besleyeceğinize ve derin saygı duyacağınıza inanıyorum.

AHİLİK

Ahi, “kardeş” anlamına gelen Arapça bir kelimedir. *Abilik*’i tanımlayan *Akı* da “cömert, yiğit” anlamına gelen Türkçe bir kelimedir.

Ahilik’in ortaya çıkışı ile ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır. Bu iddialar şöyle gruplandırılabilir:

1. Bir kısım bilim adamına göre Ahilik İslami bir kurumdur. Önce Arap Yarımadası’nda ortaya çıkmıştır.

2. Bazı araştırmalara göre ise esnaf locaları olarak Abbasiler Döneminde ortaya çıkmış ve Anadolu’ya gelmiştir.

3. Bazı araştırmalara göre Ahilik, Orta Asya’da oluşan Budizm ve Maniheizm’in bir yansıması olarak Anadolu’da devam etmiştir.

4. Bazı araştırmacılar Ahilik’i eski Türk sosyal yardımlaşma örgütü olduğu iddiasındadırlar ⁽¹⁾.

Ahilik mesleği, yiğitlik ve cömertlik mefkûresi olarak İslâm’ın doğuşu ve yayılması ile “Futuvva” (yiğitlik ve cömertlik) mefkûresinin daha hicri II. yüzyılda özellikle Horasan ve Maverâünnehir’de etkili olarak yaygınlaştığı bilinmektedir. Arapların “feta” (yiğit) dediği bu ideal insan tipine, İranlılar “cevanmerd”, bunların mesleğine de “civanmerdi” diyorlardı. Muhtemelen hicri II. yüzyılın sonlarından itibaren İslâm kültürü dairesine giren Türk-

ler de Arapların “feta”, İranlıların “cevanmerd” dedikleri bu ideal insan tipine “Akı”, mesleğine de “Akılık” diyorlardı. Akılığın gereği olarak Akıların birbirine karşı kardeşçe muamelede bulunmalarından dolayı bu kelimenin zamanla yerini Arapçanın Ahi (kardeşim) kelimesine bırakmış olduğu anlaşılmaktadır⁽²⁾.

Fütüvvetin Anadolu’ya yerleşip nasıl bir gelişme gösterdiği konusunda Köprülü’nün tespitleri gerçekten anlamlıdır: Büyük bir ihtimalle I. İzzeddin Keykavus’un fütüvvet teşkilatına girmesinden sonra bu teşkilat Anadolu merkezlerinde daha kuvvetlenmiş devrin umumi temayülüne ve Anadolu’nun manevi muhitindeki fikri cereyanlara uyarak biraz tasavvufi bir renk de almış bir taraftan korporasyonlarla hulül ederek onlardan kuvvet aldığı gibi kendisi de onları canlandırmış diğer taraftan köylere kadar yayılarak Alpler teşkilatı ile de yeni toprak sahibi sipahilerle de münasebet kurmuştur. XIII. asrın ikinci yarısından XIV. asra kadar Anadolu’da bir takım büyük devlet ricalinin kadınların müderrislerin muhtelif tarikatlara mensup şeyhlerin büyük tacirlerin fütüvvet teşkilatına dahil olduklarını görüyoruz ki bu teşkilatın toplumsal kıymetinin yükseldiğine alamettir⁽³⁾.

İslam’ın ilk yüzyılından beri fü-

(1) M. Alemdar YALÇIN, ‘Eski Dönemlerden Anadolu’ya Türk Sosyal Dayanışma Kurumları’, *Türkler Ansiklopedisi*, III. cilt, Ankara, 2002, s. 118.

(2) Yakup KARASOY, ‘Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik’ S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya 2003, XIV. Sayı, s. 12-13.

(3) M.Fuat KÖPRÜLÜ, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara, 1991, s.86.

tüvvet ülküsüne dayalı teşekküllerin ortaya çıktığı görülmektedir. Fütüvvet ve Ahilik anlayışı son tahlilde Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılan ilkeleriyle İslami tasavvufi düşünce ve hayat telakkisinin içinde yer alır. Fütüvvet önceleri sadece cömertlik misafirperverlik ve kahramanlık boyutlarına sahip iken zamanla İslami ve tasavvufi derinlikler kazanmıştır. Türklerin Müslüman olmasından sonra da Ahi teşekküllerinin kurulmasında manevi ve fikri tabanı oluşturmuş Türklere özgü vasıflar kazanarak bu teşekküllerde yaşamış etkisini günümüze kadar sürdürdüğüdür.

Ahi zümreleri Anadolu'da şehirlerde olduğu kadar köylerde ve uçlarda da büyük bir nüfuza sahipti. Özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilasından sonra devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde bu teşkilat varlığını hissettirmiş şehir hayatında faal bir rol oynamış siyasi bir amil olarak daima hesaba katılmıştır⁽⁴⁾.

Bugüne kadar Ahilikle ilgili yapılan araştırmalarda ahi teşkilatının ne zaman ve nasıl kurulduğu tespit edilemediği gibi teşkilatın kurucusu ve ilk mimarı sayılan Ahi Evran ise sadece dericilerin (Dabbağların) piri ve 32 çeşit esnaf ve sanatkarlar zümresinin lideri olarak tanıtılmıştır. Ahi Evran'ın bu vasıfları yanında büyük bir halk filozofu olup pek çok eserler vermiş Selçuklular devrinde yetişmiş güçlü bir ilim fikir ve aksiyon adamı olduğu meçhul kalmıştır.

Ahi teşkilatının kurucusu Ahi Evran'ın asıl adı Nasiru'd-Din Mahmut babasının adı Ahmet'tir. Ahi Evran onun menkabevi adı olup bu adıyla meşhur olmuştur⁽⁵⁾.

Fütüvvet, Anadolu'da Ahilik adı

(4) Ahmet TABAKOĞLU, Türk İktisat Tarihi, İstanbul 2005, s. 121.

(5) Mikail BAYRAM, Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm, Konya, 1994, s. 36.

altında Selçuklu sultanlarının gücü ile büyük şehirlerin hemen tamamında kısa sürede örgütlenmiştir. Ahilerin temel kuralları durumundaki bir mesleğe sahip olma ve çalışma prensipleri etkisini toplum üzerinde çok geçmeden göstermiş bunun sonucu olarak Müslüman Türkler Anadolu Selçukluları'nda değişik meslek dallarında etkin hale gelmişlerdir.

Ahiliğin diğer tarikatlar üzerinde de tesirini gösterdiği fütüvvet dışındaki tarikatlara müntesip dervişlerin de zamanla değişik iş kollarında bilgi ve beceri sahibi olmalarından anlaşılmaktadır. Bunda Ahiler'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda birinci derecede rol oynamalarının etkili olduğu söylenebilir. Osmanlı Beyliği'nin daha ilk kuruluş yıllarında Konya'dan giden ve Ahi oldukları bilinen Edebalı ile çevresinin gayretleri sonucu sınır bölgesinde Ahilik kuralları doğrultusunda yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Daha sonra bu devletin hizmetine dervişleri ile birlikte giren mutasavvıfların Ahilik prensipleri çerçevesinde yeni fethedilen toprakları imar ettikleri bilinmektedir. Ömer Lütfi Barkan'ın "*Kolonizatör Türk Dervişleri*" dediği değişik tasavvufi anlayışlara sahip gruplar "*elinin emeği ve alınının teriyle dağ başlarında yer açıp yerleşen bağ ve bahçe yetiştiren dervişler*"dir. Bu durum diğer tasavvuf kollarının da artık başkalarının yardımlarına ihtiyaç hissetmeden hayatlarını idame ettirmeye başladıklarını göstermektedir.

XVI. yüzyıldan sonra sanıldığı gibi tekke ve zâviyeler işsiz güçsüz insanların toplandığı yerler değildi. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren izlediği Ahilik politikası sonucu tekke ve zâviyelerin üretime katkılarını esas alarak kabul etmiş muhtemelen XVI. yüzyıldan sonra bunu

kurumlaştırmıştır⁽⁶⁾.

Ahi Evren Şeyh Nasireddin Mahmud “*Letaif-i Hikmet*” adlı eserinde Ahiliğin kuruluş felsefesini şöyle ifade etmektedir: “*Allah insanı medenî tabiatlı yaratmıştır. Bunun anlamı şudur: Allah insanı yemek içmek giyinmek evlenmek mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk gibi bir çok meslekleri yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi demircilik ve marangozluk da birtakım alet ve adevatla yapılabildiği için bu alet ve adevatı tedarik için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Böylece insanın (toplumun) ihtiyaç duyacağı bütün sanat kollarının yaşatılması gerekir. Bu halde toplumun bir kesiminin sanatlara yönelmesi ve her birinin belli bir sanatta meşgul olması gerekir ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin*”⁽⁷⁾.

Ahi Evran’ın bu sözlerinden şehirlerde sanayi çarşılarının kurulma-

sı fikri ve tatbikatı bundan 700 yıl önce milli filozofumuz Ahi Evran tarafından ortaya atıldığı görülmektedir. Ahilik ve Ahi Teşkilatı da işte bu düşüncelerin uygulamaya konulmasının tabii sonucu olarak doğmuş ve gelişmiştir.

Fütüvvet ve Ahilik İslam-Türk kültür ve medeniyeti içerisinde sosyo-kültürel mesleki ekonomik dini ahlaki bakımlardan önemli rol oynamış kurumlar arasında yer almaktadır. Temellerinin İslami dönem içerisinde atıldığını gördüğümüz fütüvvet kurumu tarih boyunca birtakım oluşum ve gelişim sürecine uğramıştır. İlk ortaya çıkışı itibariyle sosyal bir özellik gösteren bu kurum gerek iç gerekse dış bir takım hareketlenmelerden etkilenmiştir.

Ahiliğin Anadolu’ya girişi ise fütüvvetin tarihi gelişimine paralel bir yol takip ederek Anadolu’ya girmesinden hemen sonraya rastlamaktadır. Bundan sonra Ahilik adıyla gelişme gösteren kurum, Anadolu’da birçok sahada önemli gelişmelere damgasını vurmuştur. Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu tamamlayıp merkezi otoritesini sağlamlaştırdığı zamana kadar Ahilik siyasi gelişmelerde önemli roller oynamıştır.

(6) Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-ekonomik Yapısı, Konya 2004, s. 59.

(7) Mikail BAYRAM, Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi’ S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, 2001, s. 8-9.

Aczimin Giryesi

Yananlar ve yakanlar...

İnsan bu; bazen yanar, bazen de yakar,
Elbet gözler her dâim yanana bakar.
Oysa kül olup kurtulur yanan, lakin
Yarası kapanmaz yakanın, hep akar.

Ahmet Şerhi

TÜRKLERİN DÜNYASI

Av. Özgen
KÜÇÜKKONER

Yazımızın başlığını teşkil eden “Türklerin Dünyası” Konya’mızın yetiştirdiği değerli evlatlarından Dr. Meşkure Yılmaz’ın en son eserinin ismidir.

Bu büyük bir emek ve gayret sonunda meydana getirilmiş olan bu kitapta tarihi, siyasi ve kültürel yönleriyle, Türkiye’nin dış Türkler politikası en ince detaylarına kadar incelenmiştir. Sadece kaynakçası yirmi sahife tutmaktadır. Ayrıca incelenen dergi gazete ve makale ile internet ve televizyon kanalları bu sayının dışındadır. Buradan anlaşılıyor ki eser çok büyük bir çalışma, çok büyük bir emek sonunda meydana getirilmiştir.

Hal böyle olunca bu eser öyle roman gibi okunup bitirilecek bir kitap değildir. Üzerinde dikkatle durulacak, notlar alınacak ve üzerinde çalışmalar yapılacak bir eserdir. Hatta konuda araştırma yapacak üniversite öğrencilerinin başvuracağı temel bir kaynaktır. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin mutlaka okumaları lazımdır.

Prof. Dr. Ümit Özdağ’ın da bir sunuş yazdığı bu kitap yedi büyük bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde Kıbrıs ve Yunanistan, ikinci bölümde Balkanlar, üçüncü bölümde Irak, Suriye ve İran Türkleri, dördüncü bölümde Türk Cumhuriyetleri, beşinci bölümde Rusya’da Yaşayan Türkler, altıncı bölümde doğu ve güney Türkistan Türkleri yer almış ve yedinci son bölümde ise bir sonuç değerlendirmesi yapılmış-

tır. Tamamı 472 sahife tutan kitabın çok güzel bir de kapağı vardır.

Yazıma kitaptan bir örnek olarak Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi (21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü başkanı) Prof. Dr. Ümit Özdağ’ın kitabın bir özeti mahiyetindeki değerli görüşlerini aşağıya alıyorum. Bakınız Ümit Hoca neler söylüyor :

1990’lı yıllarda Türk dünyası ile ilgili bilimsel araştırmaların sayısında büyük bir artış yaşanmaya başlanmıştır. Sayıları artan çalışmaların kaliteleri de 2000’li yıllarda büyük bir mesafe kat etmiştir. Dr. Meşkure Yılmaz 1990’ların sonu ve 2000 lerin başında Türk dünyası ile ilgili kapsamlı çalışmalardan birisi olan elinizdeki çalışmayı hazırlamıştır. Dr.Meşkure Yılmaz’ın Türk dünyası ile ilgili bu araştırmasını diğer çalışmalardan ayıran en önemli husus, Türkiye Cumhuriyeti’nin Türk dünyasına yönelik diplomatik faaliyetlerin başta olmak üzere çok boyutlu politikalarını incelemiş olmasıdır. Dr. Yılmaz’ın çalışması bu boyutu ile kaynak kitap olma niteliğine sahiptir. Eser Türk dünyası ile ilgili araştırmalar yapan her aydınının kitaplığında yer alacak önemli çalışmalardan birisidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki genç akademisyen Dr. Meşkure Yılmaz’ı bu önemli eserinden dolayı bir kere daha candan tebrik ediyor, bunun gibi daha nice eserlere imza atmasını diliyorum.

M. Ferit (Uğur)'ten Bir Konferans: 8

Kable'l-İslâm Türk Hars ve Medeniyetine Dair

A. Nüşhet TURGUT

(sayfa 31)
faik (üstün) olduklarına şahadet eder. Miladi on sekizinci asrın iptidasından (başlangıcından) itibaren Sibiryâ'da seyahat eden âlimlerin nazar-ı dikkatini

üzerlerinde gayr-i malum bir yazı bulunan bazı taşlar celp etmişti. Bu taşların çoğu ta kable'l-milat devirlerinden beri Türklerle meskûn olan Yenisey (Yeniçay) nehri havalisinde görülüyordu. Bu yazılı taşları medeni âleme ilk defa haber veren (Ştralenberg/Philipp Johan Von STRAHLENBERG, İsveçli asker, Türkolog. 1676-1747) ismindeki âlim olmuştur. Bu yazıların menşei ve lisanına dair birçok sözler söylendi. Kimi eski Mısır yazılarından alındığını, kimi kadim Yunan harfleriyle aralarında bir müşahebet (benzerlik) bulunduğunu, kimi Selt ve Gotik yazılarına yakın bir yazı olduğunu, kimi ayrıca bir isim bulamadığından Cod yazısı tesmiye ettiğini, kimi Yenisey ve Orhun yazısıyla kadim zamanlarda Roma'nın şimalinde yaşamış olan medeni Etrüsk halkının yazısı arasında bir münasebet görüldüğünü söylüyordu. Hâsılı hiçbir âlim, hiçbir müsteşrik bu yazıların bu yazıların lisanını Türk'e atıf ve isnat etmek istemiyordu. Türk ırkının temeddün ve terakki kabiliyetine dair öteden beri Avrupa'da intişar etmiş ve zihinlere yerleşmiş olan bedbinlik âlimleri birer çıkmaza sokuyordu. 1789 tarihinde bir Rus atıkyyatçısı (arkeologu) Baykal gölüne dökülen Selenga Hehrî'ne tabi Orhun Irmağı'nın şarkında Yenisey havalsindeki yazılı taşlara müşabih iki taş daha buldu. Bu taşlar üzerindeki yazılar on on beş sayfa teşkil edecek kadar uzun olmakla beraber daha düzgün ve okunaklı idi. Hafif bir eham şeklini arz eden abidelerden birinin boyu "3" metre, eni kaidesinde "1,32" ve ucunda "1,22" metre idi. Mürur-ı zamanla yere devrilmiş olan iki taşın biri kırılarak dörde bölünmüş ise de ebat itibariyle birincinin mütenezarını idi (simetriği). Birbirinden takriben bir kilometre

• Devam edecek

